

פתח דבר

בספר זה נכללים הפרקים ארץ ישראל והמורח התיכון לבחינות הבגרות ב"גיאוגרפיה" - אדם וסביבה", בנושאי הליבה, בהיקף של 60%. הפרק השלישי מתוך נושא הליבה נמצא בספר "זרקור למרחב" בהוצאה RCS.

הנושאים בספר ערוכים על פי תכנית הלימודים ב"גיאוגרפיה ופיזיולוגיה הסביבה" ותואימים למקודם החומר שפרסם משרד החינוך, לקרה לבחינות הבגרות מועד קיץ תשפ"ג (2023).

להלן מספר נקודות להבירה:

תכנית הלימודים החדשה מורכבת משני חלקים:

- **בחינה בנושאי הליבה:** ארץ ישראל, המזרח תיכון ונתיב - בהיקף של 60%.
 - **لتלמידים אקסטרניים** - בחינה בהיקף של 40% בתחום התמחות אחד, על פי בחירתכם; הפייטה והתכוון המרחביו או כדור הארץ והסביבה.
- הערכה בתחום התמחות **لتלמידים אינטראנסים** - הערכה חלופית בהיקף של 40%, על פי החלטה בית ספרית.

מתכונת הבדיקות החדשה:

- שאלון 057381 - שאלון בכתב לנבחנים אינטראנסים ואקסטרניים. (לאינטראנסים יש לקבל אישור מפמ"ר)
- שאלון 057387 - שאלון מתקשב לתלמידים אינטראנסים.

נושא הליבה בבחינת הבגרות, על פי מתכונת הבדיקות החדשה, כוללים שלושה פרקים:

פרק ראשון: שאלות בנושא ארץ ישראל.

- הנושא כולל שני חלקים. התלמידים חייבים לענות על **שתי שאלות**, אחת מכל חלק.

פרק שני: שאלות בנושא המזרח התיכון.

- התלמידים חייבים לענות על **שתי שאלות** מתוך ארבע (על פי מתכונת הבדיקות החדשה) ו**על שתי שאלות** מתוך חמישה (על פי מתכונת הבדיקות הישנה). תלמידים הנבחנים בשאלון מותאם, יענו על שאלה אחת בלבד מפרק זה.

פרק שלישי: שאלות בנושא נתיב.

- שאלון נתיב מהוועה פרק שלישי על פי תכנית הלימודים החדשה. התלמידים חייבים לענות על שאלה אחת וחובה אחת ושתי שאלות מתוך שלוש, בסך הכל שלוש שאלות.
- החומר **לפרק השלישי מופיע בספר "זרקור למרחב" בהוצאה RCS.**

באפשרותכם לבחור גם **בשאלת מאמר לפרק הראשון**. בספר אין תקציריהם למאמרים אלא שאלות ותשובות מתוך המאמרים. תלמידים הבוחרים לענות על שאלת המאמר **חייבים** לקרוא את כל המאמרים במקורם כפי שפורסמו במקוד החומר ומוצגים בקישור בפרק השאלות והתשובות למאמרים.

אנו ממליצות לתלמידים לקרוא את המאמרים בנושא ארץ ישראל, גם אם לא יבחרו לענות על שאלת המאמר. במאמרים מידע רב וחיווני היקול לתמונות להעשרה הידע.

הספר כולל את תוכן הנושאים הכלולים במקוד, קישורים להרחבה וכן שאלות ותשובות לדוגמה שנבחרו מתוך בחרונות השנים האחרוניות המתאימות לכל נושא או פרק. התשובות מוחבות ומקיפות ואינן מסתפקות רק בדרישת השאלות. כמו כן ישנה הפניה למפות השונות שבאטליסים, שהן רצוי ומומלץ להיעזר בזמן לימודי החומר ובעת פתרון בחינת הבגרות.

בפרקיהם השונים בספר מופיעים "טיפים" המנחים כיצד ראוי לענות על השאלות השונות. אנו ממליצות להשתמש בדוגמאות רבות, בהשוואות, בהסקת מסקנות ואף להביע את דעתכם האישית בנושאים השונים, בעיקר בשאלות הדורשות חשיבה.

הספר מסטיים בבחינת מתכונת מלאה ובפתרונה על פי תכנית ההוראה לキー תשפ"ג (2023).
אנו מachableות לכל התלמידים הצלחה רבה בבחינת הבגרות.

ניבת דגן ולינדה גטני

ארץ ישראל

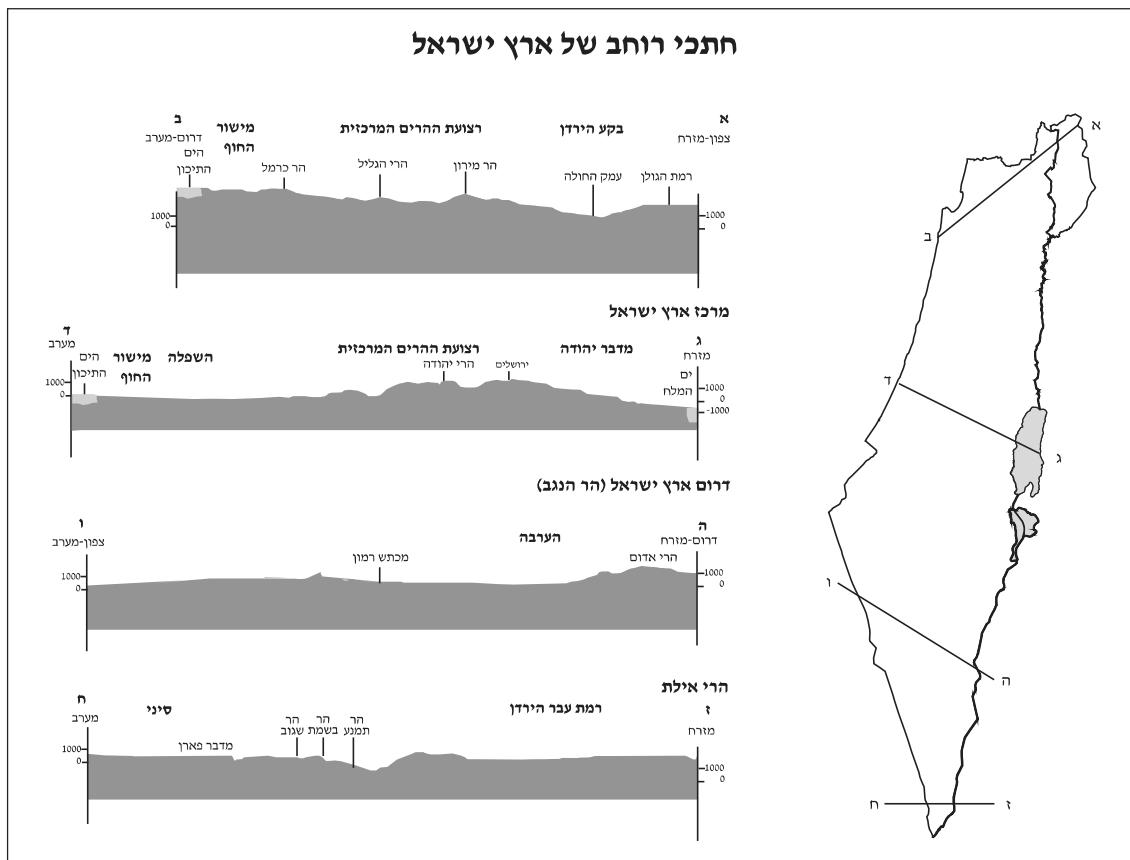
מיקומה של ארץ ישראל במרחב – יחוד נופי וקלימי והשפעתו על האדם

א. מגוון צורות נוף בארץ קטנה

מבוא

שטחה של ארץ ישראל קטן מאוד : כ-22,000 קמ"ר. בשטח קטן זה קיימים מגוון רב של נופים וקלמים ביחס לגודלו, ובו מתגוררת אוכלוסייה של כתשעה מיליון תושבים. צורות הנוף בישראל מגוונות ונוצרו עקב תהליכי גיאולוגיים וגיאומורפולוגיים שעיצבו את הנוף. תהליכי אלו אף עיצבו נופים ייחודיים במיןם בעולם (לדוגמה : אזור ים המלח הוא המקום הנמוך ביותר בעולם. ים המלח הוא הים המלוח ביותר בעולם. המכתיים נגביב מהווים גם הם תופעת נוף ייחודית ובלעדית לישראל). מגוון הנופים כולל **rz'ut ha-harim gevohim** (החרמון, הר הגליל, הר היודה ושומרון, הר הנגב והרי אילת - השונים מכולם בمسلسل ובגיל הגיאולוגי) ; **ramot b'zaltiot** (בגולן ובഗיל המזרחי) ; **bak' tektoni** גדול ממדים במערב המדינה (השבר הסורי-אפריקאי משתרע בישראל מים סוף שבדרום ועד מטולה שבצפונו ומועד לרעידות אדמה) ; וכן **rz'ut chof** אורך יחסית לאורך הים התיכון ושפלה ממערב להרי יהודה שברציפות ההרים המרכזית.

1. המבנה הטופוגרפי של ארץ ישראל

חלוקת ארץ ישראל ליחידות נוף משנהות היא ביוטי לרבעונות של הנוף (מאפיינים פיזיים):

1. א. מישור החוף

משתרע לאורך הים התיכון בתחוםה של ארץ ישראל וממשיך צפונה לבנון ולסוריה ודרומה למצרים. גובהו נע בין 0-100 מטר. אורכו 150 ק"מ ורוחבו צר בצד צפון ומתרחב דרומה (מ-4 עד 40 ק"מ). עיננו בחתכי הרוחב א-ב, ג-ד בעמוד 9

הדגמת מבנה מישור החוף באזורי השרון

מישור החוף בישראל הוא רצועה יבשתית צרה ומישורית שגובהה 0-100 מטר, לאורך החוף המזרחי של הים התיכון. ככל שמצפינים, מישור החוף הולך ונעשה צר. לישראל קו חוף שאורכו כ-200 ק"מ - מראש הנקרה בצפון-צפון-מזרח עד גבול חבל עזה בדרוסט-דרוסט-מערב. קו החוף מלוחה כמעט לכל אורכו ברצועת מישור הנמשכת מקו החוף מזרחה - עד מרגלות ההרים הבונים את השדרה ההררית המרכזית של ארץ ישראל. בצפון הארץ רצועה צרה של כחmisה ק"מ במישור חוף הגליל ובמישור חוף הכרמל - המתרחבת בהדרגה כלפי דרום, עד שהיא מגיעה לשיא רוחבה כ-40 ק"מ במישור החוף של הנגב.

גבולות השרון

מישור חוף השרון תחום כיiter ח ملي המשנה של מישור החוף בנחלים יר��ון בדרום ותנינים בצפון.

גבולותינו:

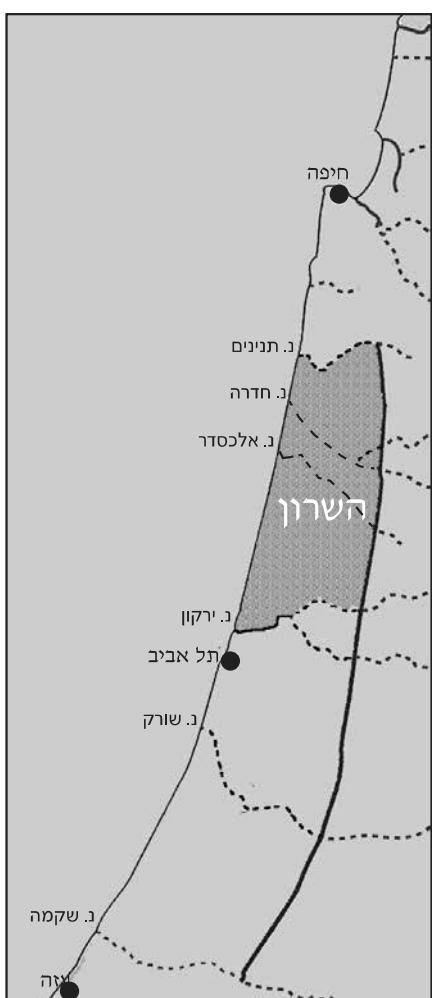
במזרח - מורדות הרי שומרון

בצפון - מקו השפך של נחל תנינים ועד מורדות הכרמל באזורי

קיובץ ברקאי

במערב - קו החוף של הים התיכון

בדרום - נחל היירקון מראש העין ועד מעט מצפון לירקון.

1.ב רצועת ההרים המרכזית

משתרעת לאורכה של מדינת ישראל מהר החרמון בצפון-מזרח עד הר היגד המרכזי, דרך הרי הגליל העליון והתחתון, הרי השומרון, יהודה והרי הנגב הצפוני. רצועת ההרים המרכזית ממשיכה צפונה לבנון.

עיננו במאפיינה הפיזית של ארץ ישראל באטלס ובחתכי הרוחב א-ב, ג-ד, ה-ו בעמוד 9.

רצועת ההרים נקבעת בשני עמקי רוחב:

- העמקים יזרעאל, חרדן ובית שאן בצפון.
- בקעת באר שבע בדרום.

א. הרי הנגב הדרומי

מצויים הרי אילת ותמנע בדרך היוזכרותם שונה מרצועת ההר המרכזית (כמפורט בהמשך).

רצועת ההרים המרכזית נוצרה כתוצאה מתזוזת לחות טקטוניים (חלוף האפריקאי והלווי הערבי הנעים לכיוון הלוח האירו-אסיאני, לכיוון צפון-מערב). תנועת הלוחות הטקטוניים גרמה להתנששות בין הלווחות וליצירת הקימוט האלפיני, שבשוילו מצויים הרי ארץ ישראל ולהצטטמותו של אוקיינוס טטיס הקדום (שממנו שריד הים התיכון). נוסף על הקימוט, התפתחו גם שברים מקומיים.

הרבית הסלעים הבונים את רצועת ההרים המרכזית הם סלעי משקע ימיים (ששלקו באוקיינוס טטיס) כמו: גיר, דולומיט, קרטון, חרסית, צור, חוואר. באזורי מסויימים ישם גם סלעי בזלת וטוף געשי (סלעי פרץ) שנוצרו כתוצאה מהתפרצויות געשיות, בעיקר באזורי השברים. סלעים אלה מתגלים בגליל התחתון, בכרמל, במכותש רמנון וועוד.

הרי אילת ותמנה - שונים מרצועת ההרים המרכזית בתחום היוזכרותם, בנוף ובמסלול:

- אלו הרי גבהים וחדים הבנים בעיקר מסלעי יסוד/תהום (גרניט וסלעי מחדר) שהתגבשו בתווך קרום כדור הארץ.
- בין סלעי התהום נמצאים סלעי ימיים ויבשתיים (כמו אבן החול הנובית שמקורה בסלעי התהום שהתבלו). סלעים אלו נוצרו כתוצאה מהחצפות ונסיגות של ים טטיס.
- מגוון סלעי התהום עליה לפני השטח כתוצאה מתהליכי סחיפה ושבירה.
- חתך פני השטח בהרי אילת ותמנה שונה לחלוטין מהחטך האופייני לצפון הארץ ולמרכז. עיננו בחטך הרוחב ז-ח בעמוד 9.

ב. הגליל

הגליל הוא אזור גיאוגרפי הנמצא בצפונה של ישראל.

הגליל משתרע מגבול הלבנון בצפון ועד עמק יזרעאל בדרום ומהים התיכון במערב ועד עמק החולה והכינרת (בקע הירדן) במצרים.

הגליל העליון הוא חלקו הצפוני והגבוה יותר של הגליל ואילו הגליל התחתון הוא החלק הדרומי, הנמוך יותר. בין שני החלקים חוצצת בקעת בית הכרם (שבה עבר כביש עכו-צפת).

1.g השפלה - שפלת יהודה

השפלה, או שפלת יהודה, היא אזור גיאוגרפי הנמצא במרכז הארץ ומהווה תשתת אוצר של "חבל יהודה". "חבל יהודה" כולל את הרי יהודה, את שפלת יהודה ואת מישור חוף יהודה. ה"רצועה המרכזית" בחבל יהודה היא שפלת יהודה המאפיינת בגבעות נמוכות ובעמקים. פניהם של עולמים בהדרגה ממערב למזרח עד מרגלות רכס הרי יהודה.

גבולות השפלה

השפלה מהוות אזור מעבר בין הרי יהודה לבין מישור חוף יהודה. לשפלה קווי נוף אופייניים ולמרות זאת הגדרת הגבולות אינה מדויקת, בשל היותה אזור מעבר.

גבולות השפלה כפי שמקובל להגדירם הם:

במזרחה - הרי יהודה - הרים תלולים וגובהים (ומכאן שמה, שפלה - נמוכה יחסית);

במערב - המעבר הדרגתני למשור החוף;

בצפון - שולי הר שומרון ואזור מעבר אפק - ראש העין (עמק איילון ותוואי נחל איילון);

בדרום - צפון הנגב (נחל שקמה).

אורך כ-50 ק"מ, רוחבה הממוצע כ-15-10 ק"מ וגובהה 450-120 מטר מעל פני הים.

יחידות הנוף של השפלה ומאפייניה הפיזיים גיאולוגית וגיאומורפולוגית

השפלה היא רמה נטויה במתינות, המתרוממת מגובה של 120 מטר במערב ל-450 מטר במזרח.

מבחן הנוף אפשר לחלק את השפלה לשתי רצועות אורך ארכיות:

- **השפלה הגבוהה (המזרחתית)** - גובהה הממוצע הוא 450 מטר, בנוייה גבעות רבות מעוגלות, סלעים וمبرות מואוד. בחלקה הדרומי הגבעות גבוהות בכ-100 מטר מחלקה הצפוני, וביניהן מתפתלים נחלים. עמקים צרים ועמוקים מפרידים בין השפלה לבין הרי יהודה.
- **השפלה הנמוכה (המערבית)** - גובהה 120 מטר עד 350 מטר. זהה רמה נטויה הגולשת במתינות מערבה. נופה בגבול עם השפלה הגבוהה מאופיין במעט גבעות מעוגלות וככל שנעים מערבה הופך הנוף לרמת-גלי מתון יותר. שלוחות מוארכות, שביניהן עמקים נחלים רחבים המכוסים אדמת סחף פורייה, חוותה אותה מזרחה למערב. השלוחות מכוסות אדמה רנדזינה אבןית.

1.4 עמק הירדן, ים המלח והערבה

השבר הסורי-אפריקאי משתרע במצרים של ארץ ישראל. **בקע הירדן** כולל את עמק החולה, בקעת כנרות, עמק בית שאן ובקעת הירדן. **הערבה** משתרעת מדרום לים המלח עד מפרץ אילת. עמק הירדן, הערבה וים המלח נמצאים בשבר הסורי - אפריקאי ונוצרו מתנועת החלקה.

תנועת החלקה בין הלוחות מלואה להתפרקויות געשיות וברעידות אדמה. אזורים רבים משני צידי הבקע מכוסים בסלעי בזלת דוגמת רמת הגולן (רמה בזלטית) והגליל התיכון המזרחי. באזור ים המלח גרמו השברים שלצידי הבקע לתופעה ייחודית במיןה על פני כדור הארץ: ים המלח הוא המקום הנמוך ביותר בעולם.

הערבה

גבלוות הערבה

בצפון - ים המלח

בדרום - מפרץ אילת

במזרח - המורדות המערביים של הרי אדום שבירדן (1,300-1,700 מטר)

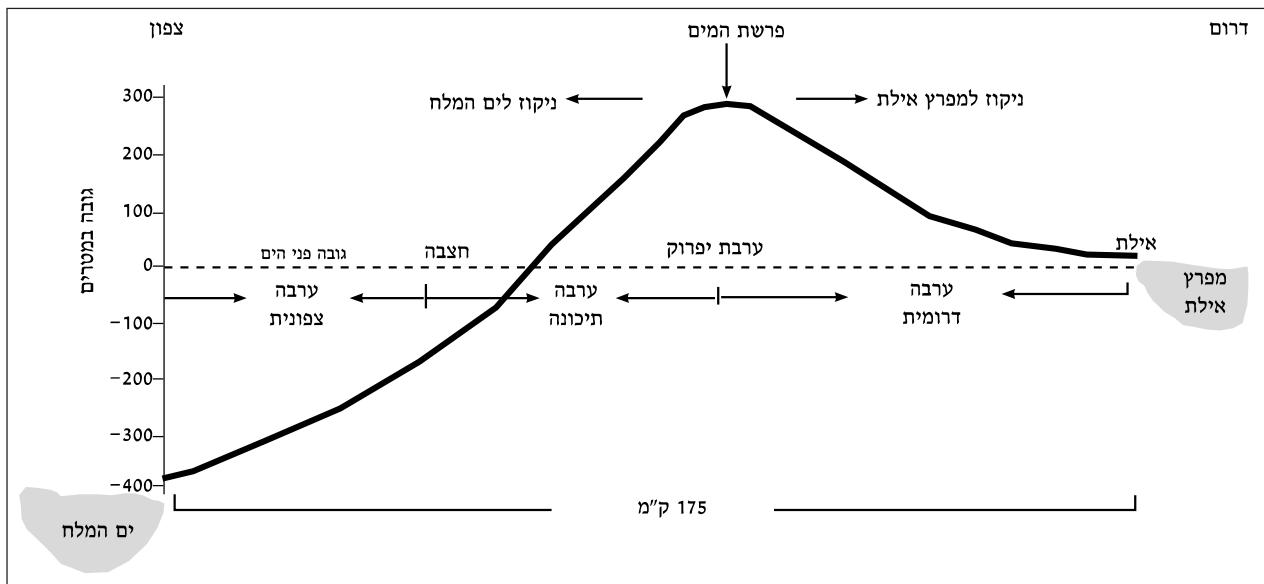
במערב - המורדות המזרחיים של הרי הנגב (500-300 מטר)

הערבה היא אזור גיאוגרפי בחלוקת הדורמי-מזרחי של ישראל והוא משתרעת מדרום לים המלח עד מפרץ אילת. זה עמק מוארך הנמשך לאורך כ-175 ק"מ ומהווה חלק מהשבר הסורי-אפריקאי (המשכה הדרומי של בקעת הירדן).

בשוליה המזרחיים והמערביים של הערבה קיימים העתקים ומדרכונות תלולים היורדים מהרי אדום שבגבולה המזרחי ומהרי הנגב שבגבולה המערבי.

רוחבה של הערבה בין 10-25 ק"מ וגובהה נמוך בחלוקת הצפוני (מתחת לפני הים, כגובה מפלסו של ים המלח כ-420 – מטר מתחת לפני הים) והולך ועולה כלפי דרום. במרכז הערבה, כ-100 ק"מ מדרום לים המלח, מגיעהגובהה ל-230 מטר מעל לפני הים ומכאן הוא הולך ומשתפל, בשיפוע מתון לאורך 75 ק"מ לגובה פני הים (0 מטרים) למפרץ אילת.

הערבה חתך אורך סכמטי

יחידות הנוף של הערבה ומאפייניה הפיזיים

הערבה היא חלק מבקע הירדן, ים המלח ומפרץ אילת מהווים את השבר הסורי-אפריקאי באזוריינו שנוצר עם תזוזת הלוחות הטקטוניים (הלוח הערבי והלוח האפריקאי). הערבה היא בקע عمוק וሞアן שהתמלא בסחף שהגיע מנהלי האכזב של הרי אדום ושל הרי הנגב. פניהם השטוח מכוסים שכבות וחלוקי אבניים וחצץ. דרכם המים המחלקיים בערבה יוצרים מאגר מי תהום.

הערבה מתחולקת לשלושה אזורי משנה:

- הערבה הצפונית** - המתחילה מחופו הדרומי של ים המלח ונמשכת עד חצבה. אזור זה ייחודי בمسلسلו ובבנופיו.
- הערבה התיכונה** - מחצבה ועד באר מנוחה (ערבת יפרוק). זהו החלק הרחב ביותר בבקע הערבה ורוחבו המרבי מגע לכ-25 ק"מ. חלקה המערבי של הערבה התיכונה מכוסה בסלעים ופני השטח מכוסים חצץ. באזור זה עובר אפיקו של נחל הערבה.
- הערבה הדרומית** - מאזור באר מנוחה עד מפרץ אילת. רוחבו של קטע זה הוא הצר ביותר ומגיע ל-5-7 ק"מ. האזור גובל במצרים בהרי אדום, הבנויים מסלעי גרגנטיט, ובמערבו בסלעי המשקע של הנגב. באזור תמנע מצויים עפרות נחותה. שיטפונות עזים יורדים אל הערבה הדרומית מנהלי האכזב שב הרי אדום ומנהלי הרי הנגב ויוצרים מניפות שחף במוצאים מההרים.

הидרולוגיה בערבה

מצפון לפרשת המים שבאזור באר מנוחה/ערבת יפרוק נשפכים לערבה שני נחלים אכזב רחבי אפיק: נחל חיון ונחל פארון, המתנקזים אל נחל הערבה, העובר במרכז הערבה וה נשפך לים המלח. אפיקו רחב וקרקעינו חולית-חצזית. נחל זה נודע בשיטפונות הנזקרים בו כתוצאה משני הנהלים המתנקזים אליו וגורמים לרכיב פתאומי של כמותם מים רבה. בשולי הנהלים ואפיקיהם מצוייה צמחייה מעטה המעדיה על קרבה למי תהום.

מדרום לפרשת הימים ועד אילת אין לערבה אפיק ניקוז מרכזי. הנחלים היוצאים מההרים מתמלאים מים רק בעת שיטפונות החורף המعتים והם נעלמים בערבה. במרכז הערבה הדורומית נוצרות מלחות, ללא ניקוז חיצוני.

1.ה אזור רמת הגולן

מיקום וגבולות

רמת הגולן היא חבל הארץ הצפוני ביותר והמזרחי ביותר במדינת ישראל. היא היחידה מבין אזורי המדינה הממוקמת ממזרח לבקעת הירדן.

רמת הגולן היא **רמת בזלתית** הנמצאת בגובה של 900 מטר מעל השבר הסורי-אפריקאי. שטחה, כולל החרמון, 1,200 קמ"ר; אורך כ-60 ק"מ; רוחבה המרבי - 30 ק"מ. גבולות המערבי - בקעת הירדן.

גבול הגיאוגרפי הדרומי - בקעת נחל הירמון. הגבול הגיאוגרפי הצפוני - המפריד בין רמת הגולן לבין הר החרמון הוא נחל סער. במזרח - גבול חבל הארץ אינו חד ממשמעי, ומקובל לומר שהגבול עובר לאורך נחל רוקאד ונחל עלאן. גבולות אלה אינם הגבולות המדיניים. חלק משטח הגולן נמצא בשטחה של סוריה, ואילו חלקים של נפת גולן אינם מתחווים חלק מהחבל הגיאוגרפי של רמת הגולן - כגון הר החרמון מהוועה אזור גיאוגרפי נפרד, ובקעת בית צידה מהוועה חלק מבקעת הירדן.

מאפיינים ומבנה

סלעי הבזלת מקורם בмагמה. המגמה היא חומר צמיג ולוהט (bijouنية פירוש המילה מגמה - בזק). המגמה פורצת מתוך כדור הארץ כתוצאה של חצצים פנימיים המתרחשים בתוכו. המגמה פורצת דרך פתחיהם של הרי געש (לווע געש) או סדקים בסלעים. בהתאם להתרצות נקרأت בשם **לבנה**. כשהלהבה מתקררת ומתתקשה היא הופכת לבזלת.

במהלך השנים מתפרקים סלעי הבזלת והופכים **לקרקע בזלתית** - אדמה שחורה ודשנה לחקלאות.

רמת הגולן הוא חבל מגוון **במאפייניו הפיזיים** ו**שונה** **משאר החבלים בישראל**:

- **גיאולוגיה** - אזור געשי ו/orאי. הפעולות הגעשית יצרה בחבל צורות נוף ייחודיות כגון: כיסוי בזלת, תלי-געש וגיאבות. המחקר הגיאולוגי קשור את סיבת הגעשיות לקווי חולשה בקרים כדור הארץ, שנוצרו עם התהווות בקע הירדן. הפעולות הגעשית אינה מוגבלת לקרבת בקע הירדן ומשתרעת על פני שטחים נרחבים בסוריה, בירדן ועד מפה בסעודיה.
- **שטחי מרעה**
- **נחלים ובריכות טבעיות**
- **מפלים נדירים** - ברמת הגולן יש את מספר המפלים הרב ביותר בארץ ישראל. הסיבה לכך הוא

אופייה הטופוגרפי של הרמה (בשל הפרשי גובה משמעותיים) וכן כמות המשקעים המרובה. בגולן 20 מפלים שגובהם יותר מעשרה מטרים. הגובה במפלים הגולן הוא מפל מלא (שגובהו 53 מטר), והשני בגובהו הוא מפל גילבון (41 מטר). ישנים שני סוגים מפלים עיקריים : מפלים החורצים את סלעי הבזלת - לדוגמה המפל השחור ; ומפלים החורצים את סלעי המשקע הגיריים - לדוגמה המפל הלבן.

- מעיינות חמים
- יערות ושמורות טבע שופעות בצומח ובחיה.
- חי וצומח עשירים - כמו צבאים, חזיר בר ועופות דורסים ייחודיים (נשרים).
- סחף נחלים שייצר ומוסך בבקעת הבטיחה, שהיא בעלת אופי של דلتא עם שפכי נחלים המתפצלים לזרועות לא יציבות; אדמה סחף פורייה וביצות שנעלמוות בעקבות העיבוד החקלאי של הקרקע.
- אתרים ארכיאולוגיים רבים המפוזרים ברחבי הגולן.
- קוטביות מבחינה פיזית. בצפון - הר החרמון שיחדיו תיירות חורף וסקי; בדרום - אתר חמת גדר עם בריכות טבעיות של מים חמים.

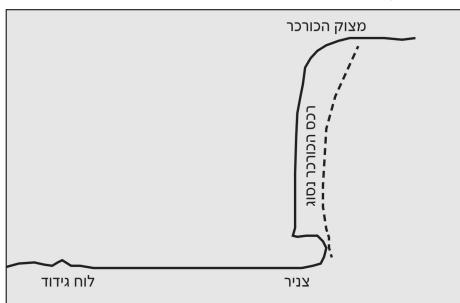
2. תהליכי גיאומרפיים בעיצוב נוף הארץ – תהליכי העיצוב החופי

רכס הרכס הוא עדות לקו חוף קדום. היוצרות הרכסים היא ממושך (הקדום ביותר למערב (הצעיר ביותר).

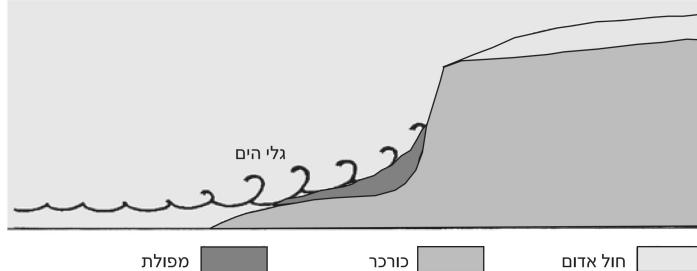
תהליכי פיזיים ואנושיים המשפיעים על עיצוב החופים:

- **זרמי הים** (זרמי החוף) המשיעים אותם חולות משפק הנילוס לעבר חוף ישראל ויצרו חופים חולאים (חופי צבירה והשעעה המכונין חוף גבנה). כמוות החול המושקעת לאורך החוף פוחתת ככל שמצפינים.
- **נסיגות והצפות**, לシリוגון, של מפלס הים התקoon שיצרו את רכסי הרכס.
- **סחף הנחלים** - הנחלים המתנקזים מרכזות ההרים המרכזיות של ארץ ישראל, לעבר הים התקoon.
- **פעילות הגלים** - תורמת להרס רכסי הרכס וליצירת חוף גידוד.
- **פעילות האדם** - גורמת לתפיסת שטחי חוף לבניית שובר גלים, לבניית נמלים, לבניית מריינות, לבניית תחנות כוח, לבניית מפעלי תעשייה, מסופי דלק ופחם, לכריית חול הים ועוד. פעילות זו מצמצמת את שטחי החוף וגורמת לפגיעה בימים ובחופיו, להרס רצועת החוף ומזוק הרכס ולסיגרת שטחי נוף. פעילות האדם פוגעת גם בבתי הגידול של בעלי חיים וצמחייה בימים ובחופיו.

פעולות הגידוד ברכס הרכס

רכס הרכס

3. תהליכי בעיצוב נופים ייחודיים – מישור החוף והשרון

מישור החוף בניו משני סוגי חומרים: חולות וקורכר.

- החולות מכיסים את עיקר מישור החוף הדזרומי (מצפון סיני עד יפו) – רוב החוקרים טוענים שמקורם בסחף הנילוס שהושקע באזורה הדלטא שלו ומשם הועשו על ידי הזרם החופי לאורך חופי הים התיכון והושקעו גם בחופי ישראל.
- מישור החוף שמצפון ליפו מכוסה שלושה רכסים כורכר. רכסים הכוורכרים מצינינים קו חוף קדום. הכוורכר הוא אבן חול גירית, והוא מכילה בעיקר גרגירי חול ושברי צדפים. רכסים הכוורכר נוצרו מחוליות (דיונוט) והם מעשא "דיונה מאובנת". החולות התלכדו לסלע בתהליך ממושך. הכוורכר מאופיין בשיכוב צולב ("שתוי וערבי"), עובדה המעידת על כך שנוצר מחוליות. פעולה הגלים מכיוון הים גרמה לכך שהצד המערבי של הרכס תלול יותר ויוצר את **מתלול מצוק הכוורכר**.

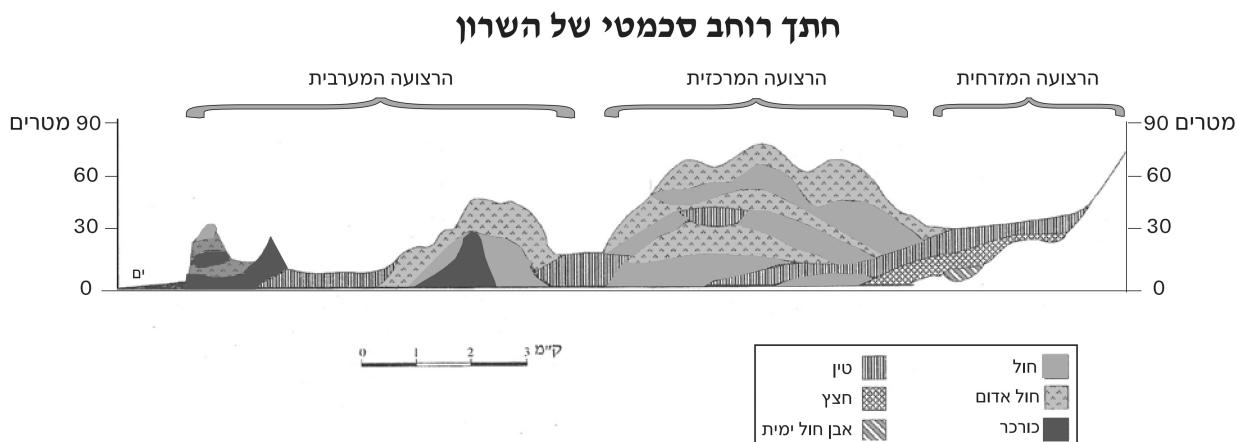
סלעי הכוורכר בצפון הארץ קשיים ונוצרים בהם מפרצים, מערות, צנירים, איים ולוחות. קטע החוף המגונן והמפואר ביותר הוא חוף דורה, בין קיסריה לעתלית.

מאפיינים ומבנה

מאפיינו של מישור חוף השרון הם:

- הארוך ביותר בהשוואה ליתר חבלי המשנה של מישור החוף. אורכו 50 ק"מ.
- רוחבו הולך ונעשה צר מדרום לצפון (כבייטר ייחidot המשנה של מישור החוף). רוחבו הממוצע כ-15 ק"מ.
- שטחו של השרון כ-700 קמ"ר.
- כ-60% מהקרקעה המCASTות אותו הם פלייסטוקניים (צעירים מבחינת הגיל הגיאולוגי), שהתפתחו לאדמות חול אדום (חמרה).
- החולות שעל שפת הים חמורים למישור חוף השרון, רק ליד שפכי הנחלים. מקום חDIRותם העמוק ביותר (לעומק 10 ק"מ) הוא בשפכו של נחל חדרה.
- מבנה אורכי של רכסים (גביעות) ועמקים.
- גבעות החול חסמו את ניקוז הנחלים וגרמו להטייתם דרומה או צפונה. בעבר נסתם הנחל על ידי החולות ובאזור נוצרה ביצה.

את השرون אפשר לחלק לכמה יחידות אורך:

א. רכס הוכרך (הרצועה המערבית)

הערה: כאמור, רכס כורכר הוא עדות לקו חוף קדום. היוצרות הרכסיות היא ממזרח (קדום ביותר) למערב (הצעיר ביותר).

ברצועה המערבית שלושה רכסים כורכר מקבילים ביניהם לכל אורך השרון.

- רכס הוכרך המערבי הוא מתולח חופי שגובהו הממוצע 20-30 מטר ושיאו ליד נתניה - 50 מטר. המתולח נתנו לגידוד על ידי הגלים ובעקבות כך נסוג קו החוף כ חמישה מטרים בכל מאה שנים.
- רכס הוכרך השני מרוחק כקילומטר מקו החוף והוא רכסן מכל רכס הוכרך בארץ. גובהו 40-50 מטר בשרון הדרומי ו-20-30 מטר בשרון הצפוני, רוחבו כ-300 מטר (בעבר נחצבו ממנו מבנים ובתקופה הרומית-ביזנטית שימש כמערות קבורה).
- רכס הוכרך השלישי מרוחק כשלושה קילומטרים מהרכס השני. רכס זה הוא הבולט ביותר בשרון המערבי בשל כיסוי החול האדום (חמרה) מעל הוכרך. גובה רכס הוכרך כ-20-30 מטר, אך מעטה החול האדום שמעליו מגביהו ל-80 מטר בשרון הדרומי ול-50 מטר בשרון הצפוני. מעטה החול האדום הרחיב את בסיס הרכס לרוחב של שני ק"מ ומדרונותו מתוונים. הוא מכונה בשם "הרכס האדום".

הרציפות והקיים של שלושת רכסים כורכר כמעט במקביל ייחודיים לשרון בלבד.

- רציפות זו נפסקת במקומות שבהם פרצו הנחלים את הרכסים: נחל פילג, נחל אלכסנדר נחל חדירה ונחל התנינים).
- רכסים הוכרך מופרדים ביניהם בעמקים נמוכים ומישוריים. יש המכנים אותם בשמות "אבותים" ו"מרזבה" ויש המכנים אותם בשם "מישורי הביניים": שני הרכסים המערביים מופרדים ב"אבות השרון" - עמק ארוך וצר יחסית שרוחבו אינו יותר מקילומטר. ב"אבות השרון" עבר כביש החוף תל אביב-חיפה.
- שני הרכסים המזרחיים מופרדים ב"מישור השרון" שהוא עמק מישורי רחב יחסית 2-4 ק"מ. ב"מישור השרון" עוברת מסילת הרכבת. בעבר, מישור השרון היה מכוסה בভיטות.
- **בשרון** אדמה החול האדום נחשבת לאדמה קלה ומתאימה לגידולי הדרים.

- בין "הרכס האדום" (רכס הרכס השלישי) ליחידת הנוף הבאה (גבועות החול האדום), נמצא אזור גבוני נמוך משני הרכסים. באזור זה עבר "כביש השרון" מפתח תקווה לחדרה (הכביש היין לחיפה).

ב. גבעות החול האדום (הרצתעה המרכזית)

- אזור של גבעות ממזרח לרכס הרכס השלישי הבנוית חול אדום. גובהן 50-90 מטר.
- נחל אלכסנדר ונחל חדרה חוצים את הרצתעה. במקומות חציהם הם יוצרים עמקי רוחב נרחבים.
- בעבר היו בעמקים אלו הביצות של מישור החוף שיוושו על ידי ראשוני המתיישבים היהודיים באזור.
- הקטע הדרומי (בין הוד השרון לנתניה) גבוי מהקטע הצפוני (מנתניה עד בנימינה).
- גבולות המזרחי של הרצתעה המרכזית מהווים את הגבול שבין אדמות החול האדום לבין אדמות הסחף של המרזהה.

ג. המרזהה (הרצתעה המזרחית)

- מישור רחוב שרוחבו עד כשישה ק"מ.
- מהויה כרבע משטחו של השרון.
- מהויה אזור פשוט של הנחלים היורדים מהרי שומרון.
- חולות פליסטוקנים לא חדרו לכל עומק הרצתעה, כך שצדיו המזרחי של השרון שרוחבו 3-9 ק"מ התכסה בסחף.
- המרזהה מכוסה בחול אדום ובאדמות סחף כבדות פוריות ומנוקזות שנשתפו מהרי שומרון (חלקו אדמות טרה-רוסה).

4. ההשלכות של מגוון נופי בשטח קטן יחסית על התיישבות, התשתיות והמשאבים

Евроון הנופים והאקלימים משפיע על מגוון אנושי בעיקר בתחום התיישבות האדם והמשאבים. ביום מתרכזות מרבית אוכלוסיית המדינה במרכז הארץ ובצפונה. דרומה של ישראל ומזרחה דليلים יחסית.

הចורך הגדל והולך במשאבים טבעיים (מים, קרקע, שטחים פתוחים, אוויר נקי ועוד), עם צמיחה הנוף של אוכלוסיית המדינה, העלייה ברמת החיים והמודעות לצורכי בשיפור איכות הסביבה, מצרך מציאת פתרון לשמרות המשאבים הקיימים, שחלקם נוצלו ניצול יתר, ולפיתוח משאבים חדשים בהוויה ולדורות הבאים.

פתרונות מחייבים השקעה במחקר ובפיתוח טכנולוגיות חדשות שיאפשרו ניצול יעיל של הקיימים ופיתוח אפשרויות נוספות, תוך התחשבות בדורות הבאים. פיתוח כזו מכונה בשם פיתוח בר-קיימת.

להלן, נציגים ממצת מה להשכלות של המגוון הנופי בשטח קטן, על התיישבות ועל המשאבים באזוריים שונים בישראל: